

PSIHOLOŠKO FUNKCIONIRANJE STARIJIH OSOBA SMJEŠTENIH U RAZLIČITIM UVJETIMA

KATIČA LACKOVIĆ-GRGIN

Filozofski fakultet u Zadru

PATRICIJA PADELIN

Opća bolnica u Zadru

UDK/UDC:159.922

Izvorni znanstveni rad

Primljeno / Received

1995-04-15

Respektirajući teorijsko shvaćanje da je diferencijalni pristup najprimjereniji pri proučavanju prilagodavanja u staračkoj dobi, obavljeno je ispitivanje kod 126 starijih osoba oba spola. Prosječna dob ispitanika iznosila je 76 godina a ispitane su tri skupine: skupina što živi sama u vlastitom domu, skupina što živi s obitelji i skupina iz doma umirovljenika.

Psihološko funkcioniranje tih ljudi mjereno je skalama lokusa kontrole, well-beinga, samoefikasnosti, samopoštovanja, usamljenosti i općeg životnog zadovoljstva. Upitnikom koji je primjenjivan usmeno (kao i sve skale) prikupljeni su podaci o broju aktivnosti, osjećaju korisnosti te procjena vlastitoga zdravlja.

Rezultati uspoređivanja psihološkog funkcioniranja ovih triju skupina pokazali su da se skupina iz doma razlikuje od ostale dvije.

Te su razlike stabilne i istosmjerne u smislu višeg stupnja ekternalnosti, nižeg aktiviteta i osjećaja korisnosti. Skupina što živi sama i domska skupina ne razlikuju se međusobno u well-beingu, usamljenosti i u općem životnom zadovoljstvu, ali se razlikuju od skupine iz obitelji. U aspektima samopoimanja nema razlike između tri ispitane skupine starijih osoba.

Općenito, rezultati indiciraju da su efekti uvjeta smještaja izraženi u onim aspektima ličnosti koji se mogu nazvati stanjima a ne u onima što se nazivaju crtama.

Uvod

Postojanje velikih individualnih razlika u psihološkom funkcioniranju ljudi u doba starosti pokušava se objasniti na vrlo različite načine.

Neke psihičke promjene (npr. u kognitivnom području) objašnjavaju se pretežito biološkim procesima starenja. Promjene u području emocija, motivacije i ličnosti češće se objašnjavaju psihološkim i socijalnim

faktorima, pri čemu se ističe značaj interakcije starih osoba i njihove socijalne sredine.

Unutar interakcionističkog pristupa postoji nekoliko sociopsiholoških teorija starenja, među kojima se najčešće empirijski provjeravaju dvije suptorne teorije: teorija isključenja i teorija aktiviteta.

Teorija isključenja (Cumming i Henry, 1961) ističe da se osobe tijekom napredovanja procesa starenja počinju povlačiti iz društva i odustajati od svojih socijalnih uloga pripremajući se postupno za isključivanje i iz života samog. Pojedinci se međusobno razlikuju u vremenu otpočinjanja procesa isključivanja kao i u brzini kojom se taj proces odvija. To je povezano s pogoršanjem zdravlja ali i s drugim stresnim životnim događajima. Ako pri isključivanju postoji suglasnost između osobe i društvene sredine o vremenu i brzini povlačenja, ono će biti uspješno i bez štetnih posljedica za ličnost starije osobe.

Teorija aktiviteta ističe da su na starost i starenje najbolje prilagodene osobe koje zadržavaju optimalni stupanj aktiviteta. Teoriju je predložio Havighurst (1961) da bi uskoro dobila potvrdu, kao i nadopunu, od autora koji su je empirijski provjeravali (npr. Neugarten i Tobin; prema: Neugarten, 1968; Maddox i Douglass, 1974). Pristalice ove teorije smatraju da u starosti nije bitna samo perzistencija aktiviteta, koji je postojao u zrelo doba, već je važna i promjena samog aktiviteta.

Rezultati jedne od najopširnijih longitudinalnih studija o starenju, tzv. bonske studije (BOLSA) (Lehr i Thomae, 1987) govore jednim dijelom u prilog jedne a drugim dijelom u prilog druge teorije. U istraživanju je, pored ostaloga, utvrđeno da se životno zadovoljstvo starijih ljudi povećava pri njihovu isključivanju iz građanskih (javnih) uloga, što govori u prilog teorije isključenja. Međutim, kod 75 posto uzorka nađeno je da s povećanjem obveza u obiteljskim ulogama raste zadovoljstvo starih, što govori u prilog teorije aktiviteta.

Nedostaci ovih teorija, izraženi u nemogućnosti objašnjenja onih slučajeva koji su suprotni njihovim osnovnim postavkama, naveli su Lehra i Thomaea na tvrdnju da izgleda niti jedna globalna teorija starenja ne može pokriti brojne mogućnosti ishoda interakcije stare osobe i njezine okoline. Stoga oni predlažu diferencijalni pristup u gerontologiji, slično nekim drugim autorima (npr. Maddox, 1987; Rowe i Kahn, 1987).

Ako životno zadovoljstvo i dobro osobno funkcioniranje stare osobe zavisi od odnosa osobnih očekivanja i očekivanja socijalne okoline, onda bi kongruentnost ta dva seta očekivanja trebala rezultirati zadovoljstvom. Nasuprot tome, njihova nekongruentnost rezultirat će nezadovoljstvom, promjenama samopoimanja, porastom osjećaja usamljenosti pa i depresivnosti.

U razvojnoj psihologiji postoji i specifični interes za kronološku dob kao faktor koji doprinosi razlikama u psihološkom funkcioniranju starih osoba. Zato se u nekim studijama proučavaju razlike između starih i vrlo starih.

U bonskoj studiji je utvrđeno da s dobi dolazi do opadanja samopoštovanja, ali samo u skupini starih koji su doživjeli više stresnih životnih događaja. Incijalni rezultati berlinske longitudinalne studije (BASE)

Smitha i Baltesa (1993) pokazuju da je dob značajan prediktor kognitivnog funkcioniranja, odnosno da se stari i vrlo stari (od 85 godina naviše) razlikuju u kognitivnom funkcioniranju. Međutim, za funkcioniranje u domeni selfa i socijalnih odnosa dob nije tako značajna. Autori smatraju da je to možda zato što su ove domene manje pod utjecajem procesa propadanja, odnosno, da u tim domenama više djeluju mehanizmi adaptacije, kompenzacije i sl. U tom smislu ovi nalazi upućuju da bi različito funkcioniranje starih u domeni selfa, u životnom zadovoljstvu i osjećaju usamljenosti mogli objasniti u terminima: /ne/kongruentnosti osobe i okoline.

Empirijski rezultati jednoznačno ukazuju da stari ljudi preferiraju živjeti u svome domu te da smještaj u mirovne domove rezultira osjećajem odbačenosti i frustracijom (prema: Montgomery i Kosolski, 1994).

I u našoj kulturi kod velikog broja starijih osoba postoji tradicionalno očekivanje da će starost provesti u svome domu i uz brigu obitelji. Brojni su razlozi i različite su životne okolnosti zbog kojih dio starih ne može ispuniti takva svoja očekivanja, odnosno, zbog kojih socijalna okolina ima o tome drukčije ideje i drukčija očekivanja. Neki stari dovedeni su u situaciju potražiti smještaj u ustanovama ili živjeti samački. Čak kad je takva odluka rezultat vlastitog izbora, usklađenog s okolinom, takav smještaj po sebi može, kao i onaj koji je uslijedio inkongruentno i mimo volje starih, slično djelovati na životno zadovoljstvo i na neke druge aspekte psihološkog funkcioniranja. Između ostaloga i zato što život u ustanovi i samački život reduciraju aktivnosti u nekim ulogama, reduciraju neke socijalne interakcije te mijenjaju dnevne navike iz vremena obiteljskog života.

Zbog svega navedenoga, u ovome radu namjerava se:

- 1 Usporediti psihološko funkcioniranje osoba koje žive u različitim uvjetima smještaja, tj. utvrditi da li između njih postoji razlika u postignućima na skalama što mjere lokus kontrole, well-being, generaliziranu samoeфикаsnost, samopoštovanje i usamljenost.
- 2 Utvrditi da li postoji razlika u procjenama prijašnjeg i sadašnjeg općeg zadovoljstva životom s obzirom na različite uvjete smještaja te da li su te procjene povezane s navedenim konstruktima kojima se utvrđuje psihološko funkcioniranje.
- 3 Utvrditi postoji li povezanost između broja aktivnosti ispitanika i rezultata na skalama što mjere lokus kontrole, well-being, samoeфикаsnost, samopoštovanje i usamljenost, te da li postoje razlike u broju aktivnosti s obzirom na različite uvjete smještaja.
- 4 Provjeriti postoje li razlike u procjeni zdravstvenog statusa starijih osoba u odnosu na tri referencične točke: u odnosu na vršnjake, na mlade ljude i na sebe same u prošlosti.

Metoda

Ispitanici

Ispitivanje je provedeno kod 126 starijih osoba (99 žena i 27 muškaraca) na području Zadra. Prosječna dob ispitanika iznosila je 76 godina. U uzorak nisu uključeni ispitanici koji boluju od težih organskih oštećenja ili mentalnih bolesti. Iako su svi u vrijeme ispitivanja živjeli u gradu, dio ispitanika u grad je doselio u različitim razdobljima svoga života. Pored toga, posljednjih desetljeća grad Zadar je širenjem asimilirao prigradska naselja, pa se može reći da su ispitanici mješavina ruralno-urbanog tipa.

Od ukupnog broja ispitanika s obzirom na uvjete smještaja 36 živi sami u vlastitom domu (svi su ranije bili u braku), 63 živi s obitelji u vlastitom domu, a 27 ih živi u domu umirovljenika.

Instrumenti ispitivanja

U ispitivanju korištena je tehnika intervjua i usmena primjena upitnika koji je sadržavao skale kojima su mjereni: lokus kontrole (eksternalnost), well-being, samoefikasnost, samopoštovanje i usamljenost. Navedene skale već ranije su adaptirane i psihometrijski provjeravane na više uzoraka ispitanika različite kronološke dobi i spola pa i različitog stupnja obrazovanja (Bezinović, 1988; Lacković-Grgin i sur. 1988, 1991, 1994). Provjera pouzdanosti skala na uzorku ovog ispitivanja pokazuje zadovoljavajuće vrijednosti koeficijenata pouzdanosti (tipa Cronbach alpha) a prikazat će se u tablicama rezultata. Za procjenu općeg životnog zadovoljstva "prije" i "sada" korištena je skala od pet stupnjeva, određena sa 6 bipolarnih pridjeva (loš-dobar, neuspješan-uspješan, tužan-veseo, beskoristan-koristan, dosadan-zabavan, bezvrijedan-vrijedan). Koeficijent pouzdanosti skale iznosi .76.

Postupak ispitivanja

Ispitivanje je provedeno individualno, u stanovima ispitanika, i u domu umirovljenika. Svim ispitanicima je na jednak način objašnjen cilj ispitivanja a za svaku skalu nuđena su posebna objašnjenja. Ispitivač je čitao tvrdnje a ispitanik odabirao ponuđene odgovore. Intervju i usmena primjena skala trajali su od 1 do 3 sata, zavisno o brzini ispitanika. Podaci petero ispitanika izuzeti su iz obrade zbog očitog nerazumijevanja tvrdnji.

Rezultati i rasprava

Budući da su navedeni instrumenti u nas prvi put primijenjeni na ispitanicima iznad 60 godina života, u tablici 1. iznose se deskriptivni statistici i koeficijenti pouzdanosti.

Tablica 1. *Prikaz aritmetičkih sredina, standardnih devijacija i koeficijenata pouzdanosti (alpha)*

Naziv skale	M	SD	Alpha
1. Eksternalnost	23.3	10.75	.85
2. Well-being	17.13	5.94	.78
3. Samoefikasnost	16.64	4.85	.77
4. Usamljenost	17.98	12.36	.83
5. Samopoštovanje	27.93	8.37	.78

Izračunate su interkorelacije među skalama i iznose se u tablici 2.

Tablica 2. *Prikaz interkorelacija među skalama*

	1	2	3	4	5
1. Eksternalnost	1	-.35	-.30	.34	-.43
2. Well-being		1	.63	-.62	.64
3. Samoefikasnost			1	-.42	.69
4. Usamljenost				1	-.58
5. Samopoštovanje					1

Napomena: granična vrijednost $r = .23$, $p < .01$

Koeficijenti pouzdanosti skala, aritmetičke sredine i standardne devijacije, kao i interkorelacije među skalama, ne odstupaju znatnije od rezultata dobivenih na drugim uzorcima ispitanika (npr. adolescentima i mladim odraslima - Bezinović, 1988). Iako između well-beinga i samopoštovanja te samoefikasnosti postoje visoke pozitivne korelacije, provjere su pokazale da su to faktorski odijeljeni konstrukti (Bezinović, 1988; Morganti i sur., 1988).

Nalaz da su prosječna postignuća na skalama što mjere aspekte samopimanja i well-being slična onima kod mladih osoba, sukladan je s većim brojem novijih empirijskih podataka (prema: Morganti i sur., 1988). Međutim, spomenuti autori referiraju o rezultatima vlastitih istraživanja, da su adolescenti podjednako kao i vrlo stare osobe značajno ekternalijega lokusa kontrole od osoba u dobi od 25 do 79 godina života. Neki drugi pak nalaze da se s dobi neprestano povećava ekternalnost, što se uglavnom pripisuje slabijem zdravlju (Lumpkin, 1986), smanjenju aktiviteta i socijalnoga statusa.

Provjeravanje da li se starije osobe međusobno razlikuju s obzirom na različite uvjete smještaja u postignućima na navedenim skalama izvršeno je pomoću jednosmjerne analize varijance rezultata za svaku skalu. Rezultate prikazuje tablica 3.

Tablica 3. *Prosječni rezultati i F-omjeri za rezultate na skalama za različite skupine ispitanika*

Skale	Sami	S obitelji	U domu	F	p
1. Eksternalnost	23.25	21.44	27.93	3.633	.05
2. Well-being	15.31	19.48	14.07	11.975	.01
3. Samocifikasnost	16.42	17.35	15.24	1.755	/
4. Usamljenost	20.42	13.46	25.29	11.220	.01
5. Samopoštovanje	27.56	29.52	25	2.916	/

Značajne razlike između tri skupine starijih osoba pokazale su se u eksternalnosti, well-beingu i u usamljenosti. Dodatnom analizom pomoću Newman-Keulsova postupka utvrđeno je da se u eksternalnosti značajno razlikuje samo skupina smještena u domu umirovljenika od onih u obiteljima. Oni koji žive sami ne razlikuju se ni od domske niti od obiteljske skupine. Kao što se u tablici 3. može vidjeti, najvišu eksternalnost imaju oni koji žive u domu, tj. oni više od drugih ishode svoga ponašanja propisuju snagama izvan sebe (sreći, sudbini, slučajnosti). Moguće objašnjenje ovog rezultata je da su ti ispitanici više od onih u vlastitim domovima zbrinuti u smislu svojih osnovnih potreba od strane osoblja uposlenog u domu (pospremanje, kuhanje, pranje rublja i sl.), pa možda postaju pasivniji i ovisniji o drugima. No, moguće je i da su eksternalnije osobe one koje češće odlaze u dom umirovljenika od onih internalnijega lokusa kontrole.

Provjeravanje pomoću Newman-Keulsova postupka koje se skupine značajno razlikuju u well-beingu i usamljenosti pokazalo je da se u well-beingu značajno razlikuju domska i skupina samaca od onih što žive u obitelji. Stariji iz obitelji imaju značajno viši well-being, odnosno općenitije su zadovoljniji i boljeg raspoloženja od starijih iz druge dvije skupine. Vjerojatno je da emocionalni odnosi u obitelji i interakcije s bliskima tome doprinose.

U usamljenosti se također razlikuju oni što žive sami, kao i skupina iz doma umirovljenika, od onih koji su u obitelji. Iz tablice 3. je vidljivo da najviši rezultat na skali usamljenosti postiže domska skupina a nešto niži skupina samaca. Skupina iz obitelji je najmanje usamljena, što potvrđuje da ona ima optimalnije emocionalne odnose i socijalne kontakte od starijih u domu umirovljenika i onih koji žive sami. Skupina samaca i skupina iz doma ne razlikuje se značajno u usamljenosti, što može značiti da domska skupina, unatoč prilikama za druženjem i bliskošću, te prilike ne koristi pa je podjednako usamljena kao i oni koji žive sami. Vjerojatno stoga što

boravak u zajedničkoj ustanovi ne znači i bliskost prema osobnim preferencijama.

Aspekti samopoimanja (samoeфикаsnost i samopoštovanje) nisu značajno različiti kod tri skupine ispitanika pa se čini da su ti aspekti ličnosti stabilniji, odnosno da nisu pod utjecajem faktora smještaja. To bi ujedno moglo ukazivati da u slučaju radikalnijih promjena u životu stare osobe, kao što su to pretpostavili Smith i Baltes (1993.), mehanizmi adaptacije i kompenzacije pomažu u očuvanju samopoimanja, ali ne i psihološkog funkcioniranja izraženog u doživljaju kontrole života, well-beingu i usamljenosti.

Nadalje se provjeravalo da li se tri skupine ispitanika razlikuju u stupnju sadašnjeg i prijašnjeg zadovoljstva životom. Rezultati jednosmjerne analize varijance za "prije" i "sada" prikazuju se u tablici 4.

Tablica 4. *Prikaz prosječnih vrijednosti i F-omjera za skalu općeg zadovoljstva životom "prije" i "sada" za različite skupine.*

Skala općeg zadovoljstva	Sami	S obitelji	U domu	F	p
"Prije"	23.86	23.95	22.44	2.454	/
"Sada"	18.03	20.65	17.07	10.411	.01

U procjeni ranijeg općeg zadovoljstva životom nema razlike među ispitanicima iz tri različita uvjeta smještaja. Procjena općeg zadovoljstva životom "sada" značajno se razlikuje jer stariji iz obitelji imaju značajno viši rezultat od skupine iz doma i skupine koja živi sama. Sameci i stariji iz doma međusobno se ne razlikuju. Iz tablice 4. se vidi da je životno zadovoljstvo najviše opalo skupini samaca, ali vrlo slično je i s domskom skupinom. Ti rezultati potvrđuju mišljenje da opadanje životnog zadovoljstva u starosti nije univerzalna pojava, već je to pojava u životu samo nekih skupina starijih ljudi.

Izračunata je i povezanost između ekternalnosti, well-beinga, samoeфикаsnosti, samopoštovanja i usamljenosti s procjenama općeg zadovoljstva životom "sada" i "prije". Rezultati se prikazuju u tablici 5.

Tablica 5. *Prikaz korelacija između rezultata na skalama i procjena opće zadovoljstva životom "sada" i "prije".*

Skale	"Sada"	"Prije"
1. Eksternalnost	-.25	-.12
2. Well-being	.71	.09
3. Samoeфикаsnost	.53	.06
4. Usamljenost	-.54	.07
5. Samopoštovanje	.57	.12

Napomena: granična vrijednost $r=.23$, $p<.01$

Korelacija rezultata na skalama i procjene općeg zadovoljstva životom "prije" niske su i beznačajne. To znači da sadašnji rezultati na skalama nisu u relaciji s prijašnjim životnim zadovoljstvom, što ukazuje da se aspekti psihološkog funkcioniranja koje mjere ove skale tijekom života stalno prilagođavaju u skladu sa životnim situacijama.

Između rezultata na skalama i procjene općeg zadovoljstva životom "sada" postoje visoke i značajne korelacije, s izuzetkom ekternalnosti. Sadašnje opće zadovoljstvo životom najvišu vezu ($r=.71$) ostvaruje s well-beingom, a to znači da su stari ljudi zadovoljni životom ako se dobro osjećaju, ali i ako imaju višu samoefikasnost i samopoštovanje te ako su manje usamljeni.

Korelacije između broja aktivnosti što su ih ispitanici navodili i rezultata na skalama prikazuju se u tablici 6.

Tablica 6. *Prikaz korelacije rezultata na skalama i broja aktivnosti.*

Skale	Broj aktivnosti
1. Eksternalnost	-.36
2. Well-being	.39
3. Samoefikasnost	.38
4. Usamljenost	-.40
5. Samopoštovanje	.45

Ako se iz broja aktivnosti može odrediti stupanj aktiviteta, onda se može reći da su ispitanici s većim brojem aktivnosti (viši stupanj aktiviteta) manje ekternalni, bolje se osjećaju, imaju višu efikasnost i veće samopoštovanje. U tom smislu ovi rezultati sukladni su teoriji aktiviteta.

Zbog ovakve prirode povezanosti broja aktivnosti i ispitivanih relevantnih psiholoških konstrukata, prišlo se provjeri da li se ispitanici iz različitih uvjeta smještaja međusobno razlikuju u broju aktivnosti. Rezultate testiranja prikazuje tablica 7.

Tablica 7. *Prikaz rezultata testiranja značajnosti razlika među skupinama u broju aktivnosti*

	M	Sami	Iz obitelji	Iz doma
		4.36	4.85	2.59
Sami	4.36	-	$t=1.48$	$t=2.01^+$
Iz obitelji	4.85		-	$t=2.77^{++}$
Iz doma	2.59			-

$^{++}p .01$

$^+p .05$

Vrijednost t-testa u tablici 7. pokazuju da se u broju aktivnosti značajno razlikuje skupina iz doma od skupine što živi sama i od one iz

obitelji u smislu da domska skupina ima značajno niži aktivitet. Skupina što živi sama i oni iz obitelji se ne razlikuju. Slične rezultate dobila je i Balić (1992.) uspoređujući dvije podjednako stare skupine iz Splita i Zadra - one iz domova i one koja živi u vlastitom domaćinstvu. Zbog ovako sukladno značajno nižeg aktiviteta starijih iz domova, provjereno je da li postoji povezanost broja godina provedenih u domu i broja aktivnosti u skupini domskih ispitanika. Spearmanov koeficijent korelacije iznosio je $-.39$ i značajan je na razini od 5 posto. To znači da ispitanici koji su duže u domu imaju manji broj aktivnosti. Izračunata je i povezanost broja aktivnosti i kronološke dobi tih ispitanika te je ustanovljeno da Spearmanov ρ iznosi $.05$. Ovo pokazuje da ispitanicima u domu broj aktivnosti opada s godinama provedenima u domu a da smanjenje aktiviteta nije u funkciji kronološke dobi. To ukazuje na efekt institucionalizacije i dijelom objašnjava višu eksternalnost domske skupine.

Aktivitet je povezan s osjećajem korisnosti, pa se od ispitanika tražilo da na skali od 5 stupnjeva procijene koliko se osjećaju korisni "sada" i koliko su se osjećali korisni "prije". Testiranje razlika u procjeni osjećaja korisnosti "sada" i "prije" pokazuje da se samo domska skupina razlikuje od ostale dvije te da se oni "sada" osjećaju značajno manje korisnima nego "prije".

U tablici 8. pokazuju se rezultati toga testiranja.

Tablica 8. *Prikaz rezultata testiranja značajnosti razlika među skupinama u korisnosti (razlika "sada" i "prije")*

	M	Sami	Iz obitelji	Iz doma
		.111	.524	1.630
Sami	.111	-	2.42	8.94 ⁺
Iz obitelji	.524		-	6.51 ⁺⁺
Iz doma				-

⁺⁺p .01

Najveće smanjenje osjećaja korisnosti doživjeli su ispitanici iz doma, zatim oni iz obitelji a najmanje oni koji žive sami. To je vjerojatno stoga što sami najviše zavise od vlastitih aktivnosti te ih procjenjuju kao korisne. Stariji u domu moraju za sebe i za druge činiti mnogo manje te se i osjećaju manje korisnima.

Autori koji su našli povećanje eksternalnosti s dobi, to ne smatraju razvojnom promjenom već odrazom realnog smanjivanja mogućnosti kontrole ishoda (prema Lumpkin, 1986.). Objektivna mogućnost kontrole vjerojatno ovisi i o zdravlju, te se od ispitanika tražilo da procijene svoje zdravlje na skali od pet stupnjeva. Procjenu je trebalo izvršiti s obzirom na tri referenične točke, tj. s obzirom na vršnjake, na mlađe ljude i na sebe same u mladosti. Testirane su razlike među prosječnim rezultatima procjena i prikazuju se u tablici 9.

Tablica 9. *Prikaz rezultata testiranja razlika između prosječnih rezultata različitih procjena zdravlja istih ispitanika*

	M	A	B	C
		3.25	2.57	2.13
A	3.25	-	1,48	1.07
B	2.57		-	0.23
C				-

Niti jedna vrijednost t-testa nije značajna na razini od 5 posto. Iako razlike u procjenama s obzirom na tri referencične točke ne postoje, ipak se iz tablice može vidjeti da ispitanici nešto boljim procjenjuju svoje zdravlje kad se uspoređuju s vršnjacima a najslabije kad se uspoređuju sa sobom u mladosti, što je i razumljivo.

Pokušalo se utvrditi da li se tri uspoređivane skupine ispitanika razlikuju u ovim procjenama. Niti jedan F-omjer nije se pokazao značajnim, iz čega valja zaključiti da nema razlike između ispitanika iz doma, samaca i onih iz obitelji u procjeni njihova zdravlja kada ga uspoređuju s vršnjacima, s mladim ljudima i sa sobom u mladosti. To još više govori u prilog ideji da su stariji iz doma umirovljenika eksternalniji zbog okolnosti u kojima žive a ne zbog, recimo, lošijega zdravlja od ispitanika iz ostale dvije skupine. Tu ideju potkrepljuje i podatak da je procjena zdravlja u sva tri slučaja neovisna o dobi ispitanika (vrijednosti koeficijenta korelacije iznosile su od .01. do .09).

Slijedom ideje da se psihološko funkcioniranje starijih osoba može bolje objasniti koristeći se diferencijalnim pristupom a ne nekom sociopsihološkom teorijom užeg "dometa" krenulo se u istraživanje psihološkog funkcioniranja starijih osoba u različitim uvjetima smještaja. Rezultati pokazuju da se domska skupina starijih najviše razlikuje od skupine iz obitelji, a u nekim aspektima i od skupine koja živi sama. Pri tome te su razlike stabilne i istosmjerne u smislu slabijeg funkcioniranja domske skupine. Domska skupina i samci razlikuju se u eksternalnosti, broju aktivnosti i osjećaju korisnosti, pri čemu su stariji iz doma eksternalniji, manje aktivni, a osjećaju se i manje korisni. To govori u prilog efekta institucionalizacije. Činjenica da se domska skupina i samci međusobno ne razlikuju u well-beingu, usamljenosti i općem životnom zadovoljstvu, a da se u tome razlikuju od starijih što žive u obitelji, upućuje pak na to da su ti aspekti psihološkog funkcioniranja podložni promjenama zbog npr. osipanja obitelji, smrti bračnog partnera, smještaja u dom, i drugih stresnih životnih događaja. Bolje psihološko funkcioniranje starijih osoba što žive u obitelji sukladno je rezultatima dobivenim u zagrebačkoj populaciji starih da obitelj ima središnje mjesto u njihovu životnom zadovoljstvu (Defilipis, 1984).

I na kraju, aspekti samopoimanja manje su podložni utjecaju uvjeta smještaja, odnosno onoga što ti uvjeti podrazumijevaju, čime se potvrđuje

očekivanje da u ovoj domeni ličnosti više djeluju mehanizmi adaptacije a možda i kompenzacije.

Uzeti zajedno, rezultati ovog istraživanja indiciraju da se stari ljudi iz različitih uvjeta smještaja međusobno više razlikuju u onim aspektima psihološkog funkcioniranja koji se mogu nazvati stanjima negoli u onima koji se mogu nazvati crtama.

Literatura:

- BALIĆ, A. (1992): *Neki psihosocijalni aspekti i depresivnost starijih osoba koje žive u različitim uvjetima smještaja*, Diplomski rad, Odsjek za psihologiju, Fil. fakultet, Zadar.
- BEZINOVIĆ, P. (1988): *Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopojmanja*, Doktorska disertacija.
- CUMMING, E. and HENRY, W.E. (1961): *Growing Old*, New York, Basic Books.
- DEFILIPIS, B. (1984): Starost u Zagrebu danas, *Primijenjena psihologija*, 5, 62-71.
- HAVIGHURST, R.J. (1961): Successful aging, *Gerontologist*, 1, 1-13.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K., ŽITNIK, E. i OPAČIĆ G. (1988): Neki aspekti self-koncepta mladih iz obitelji s ocem i bez oca, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 27 (4), 115-126.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K., MILOSAVLJEVIĆ, B., CVEK-SORIĆ, I. i OPAČIĆ, G. (1991): Nezaposlenost, socijalna podrška i samopoštovanje mladih, *Primijenjena psihologija*, 12, 3/3, 87-95.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K. i SORIĆ, I. (1994): Samopoštovanje i usamljenost studenata na početku studija, Rerefat na VIII Danima psihologije, Božava/Zadar.
- LEHR, U. und THOMAE, H. (eds), (1987): *Formen selischen Alterns: Ergebnisse der Bonner Gerontologischen Längsschnittstudie (BOLSA)*, Stuttgart, Enke.
- LUMPKIN, J.R. (1986): The Relationship Between Locus of Control and Age: New Evidence, *Journal of social Behavior and Personality*, 1, 245-252.
- MADDOX, G.L. and DOUGLASS, E.B. (1974): Aging and individual differences: A longitudinal analysis of social, psychological and physiological indicators, *Journal of Gerontology*, 29, 555-563.
- MADDOX G.L. (1987): Aging differently, *Gerontologist*, 27, 557-564.
- MONTGOMERY, R.J.V. and KOSOLSKI, K. (1994): A lonfitudinal analysis of Nursing Home Placement for Dependent Elders Cared for Spouse vr. Adult Children, *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 49, 2, S62-S74.
- MORGANTI, J.B., NEIRKE, M.F., HULICKA, I.M. and CATALDO, J.F. (1988): Life-Span Differences in Life Satisfaction, Self-concept, and Locus of control, *International Journal of Aging and Human Development*, 26, 1, 45-56.
- NEURGARTEN, B.L. (ed.) (1968); *Middle Age and Aging*, Chicago, Chicago University Press.
- ROWE, J.W. and KAHN R.L. (1987): Human aging : usual and successfull,, *Science*, 237,143-149.
- SMITH, J. and BALTES, P.B. (1993): Differential Psychological Ageing: Profils of the Old and Very Old, *Ageing and Society*, 13, 551-587.

Katica Lacković-Grgin, Patricija Padelin: THE PSYCHOLOGICAL FUNCTIONING OF ELDERS LIVING IN DIFFERENT CONDITIONS

S u m m a r y

Heedful of the theoretical insight that the differential approach in the most adequate for investigating the process of adjustment among old people, the investigation covered 126 older persons of both genders. Their average age was 76 years and they were sorted into three groups: a group living alone in their own house, a group living with their family and those living in a home for the elderly.

The psychological functioning of these individuals was measured on the scales of locus of control, well-being, self-reflexivity, self-respect, loneliness and general satisfaction with life. An orally presented questionnaire (as were all the scales) collected evidence pertaining to the number of activities, the feeling of usefulness and an estimate of their health.

The results of comparing the psychological functioning of these three groups show that the group from the home for the elderly differs from the other two.

These differences are stable and point in the same direction in the sense of a higher degree of externality, lesser activity and a diminished feeling of usefulness. The group living alone and the group in the home for the elderly do not differ as far as well-being, loneliness and the general satisfaction with life are concerned but they do differ from the group living with their family. When it comes to self-conceptualization there is no difference between the three groups of elderly folk.

Generally speaking, the results indicate that the effects of the living conditions are manifest in those aspects of the personality which can be considered conditions and not in those called traits.